

láb nem egyszerűen 'képzletbeli gonosz lény', hanem egész konkrétan az, aki a Hold alakváltozásait előidézi (kutya, farkas alakjában eszi a Holdat). A *barboncás* a palócok garabonciása, aki diák alakjában jár e földön, tejet kér és a „*vihart kiolvassa a könyvéből*”, a sárkányt előhívja barlangjából és hátára pattanva röpül a viharban. A *nora* a vérszívó vámpír szelídebb változata az aba-úji, zempléni magyar néphitben. Voltaképpen éjszakai „nyomódémon”, aki nemcsak nők, de férfiak mellét is szívja éjszakai álmukban, amiről megduzzadt mellbimbójuk szokott tanúskodni. A *permónyik* 'kis termetű ember' meghatározása kis kiegészítésre szorul. Ezen a néven főként a gömői bányavidéken ismerik, forrása a Bergmandl, ami a magyarban alakult, Felismerni benne a 'manó' jelentésű magyar *monyók* szó, a *monyók* is mesealak. Az apró *permónyikok* éjszaka apró fényt adnak, folyókba, vizekbe vezetnek az eltévedt embereket. A *tüzesember* nem egyszerűen 'megszemélyesített lidérc', ahogy a szótárban olvassuk az MTSz és az *Ormánysági szótár* nyomán, hanem a gonosz földmérők elátkozott lelke, kísértete a palócok, barkók hiedelem-világában.

Hosszasan elemezgethetnénk még a népelet egyes fogalomköreibe vonható szócikkeket. Azt remélem, hogy az említett példákban is nyilvánvaló, milyen gazdag ismeretanyag tükröződik a *Nagy magyar tájszótár* által felölelt népi nyelvi szókészletben. Bízom benne, hogy sokak érdeklődését felkelti és nyelvünk egyedülálló gazdagsága mellett, a magyar néphagyományok gazdagságára is felhívja az olvasók figyelmét. Végül megismétlem, amit 2010-ben, az ÜMTSz ötödik kötetének bemutatóján is elmondtam: „*Sürgősen el kell kezdeni a Legújabb Magyar Tájszótár munkálatait. Az 1960 és 2010 között eltelt félszázadban minden korábbinál több és értékesebb anyag gyűlt össze mind a publikációkban, mind az archívumokban szerte az országban és a határon túl is. Ennek az adattömegnek a pusztá felmérése, mértékadó megbecsülése*

is alapos körütekintést kíván. [...] sokak óhaját fejezem ki azzal a kéréssel, hogy a dialektológusok, lexikográfusok ne túl sokáig pihenjenek jól megérdemelt babérjaikon.”

(Kiss Gábor [főszerk.]: Nagy magyar tájszótár. 55000 népies, tájnyelvi és archaikus szó magyarázata. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2019. 1008 oldal)

Paládi-Kovács Attila

KÖNYV SZIRMÁRÓL ÉS KASTÉLYÁRÓL

A szerzők magánkiadásában jelent meg ez a tetszetős kis kiadvány, melynek címlapján egy régi képeslap látható, ami egy impozáns kastélyt ábrázol. Az érdeklődők számára rögtön érdemes leszögezni: ma már sem Szirmát, sem a szirmai kastélyt ne keressék. Vagyis Szirmát megtalálják, de 1950-től már nem önálló településként, hanem Miskolc részeként, egyik külső kertvárosi kerületeként. A kastély viszont már csak régi fotókon, képeslapokon, egyéb dokumentumokon, valamint kevés számú helyi lakos emlékezetében érhető el.

Hideg Ágnes, a miskolci Herman Ottó Múzeum nyugalmazott könyvtáros osztályvezetője, számos helyismereti munka szerzője arra vállalkozott, hogy feltárja az immár nyomokban sem létező szirmai kastély, valamint az azt építtető Klein család történetét. Szerzőtársa, Csáki Tamás történész, művészettörténész, a Kiscelli Múzeum főosztályvezető-helyettese pedig a kastély építészeti és művészeti értékeit mutatja be, valamint elhelyezi a kastélyt tervező két jeles építész egyéb alkotásainak sorában. Megállapítja, hogy a szirmai kastély legközelebbi párhuzamának a zentai tűzoltólak-tanya épülete tekinthető.

Mint kutatásaikból megtudjuk, Klein Mór jenkei földbirtokos a XIX–XX. század fordulóján vásárolta meg a Szirmay családtól a gróf Szirmay Alfréd hagyatékát képező 1600 holdas szirmai birtokot, melyen

1902–1903 körül egy nem nagy, mindössze 12 szobás, de mégis igazán figyelemreméltó kastélyt építtetett. Az építés körülményeiről a szerzők nem találtak adatokat, de azt tudjuk, hogy az épület tervezői Lechner Ödön és Lajta Béla voltak.

A birtokon a kastély mellett természetesen megépültek a cselédházak és a gazdasági épületek is, valamint egy iparvasút, amelyen a megtermelt zöldséget, gyümölcsöt, cukorrépat szállították a miskolci rendező-pályaudvarra, majd onnan tovább a fogyasztókhoz. Klein Mór birtokán mintagazdaságot szervezett, majd őt követve fia, Klein Sándor vette át a gazdaság irányítását. Birtokán szántógép-kiállítást és traktorversenyt szervezett, hogy népszerűsítse a gazdaságok korszerű gépesítésének gondolatát. A tulajdonos nagy gondot fordított kastélyának berendezésére, értékes festményekkel és egyéb műtárgyakkal ékesítette a belső tereket. Izraelita származása mellett rendkívül erős magyarságtudattal bírt, ennek egyik megnyilatkozásaként tekinthetünk arra, hogy kastélyának egyik szobáját II. Rákóczi Ferenc emlékének szentelte. A kastély történetének érdekes epizódja, hogy 1938-ban a tulajdonos meghívására tíz napig vendégeskedett a birtokon a szintén zsidó származású, akkoriban irodalmi-művészeti körökben már ismert költő és műfordító, Faludy György és felesége. Az író később önéletrajzi regényében (*Pokolbéli víg napjaim*) és egy Szirmáról szóló versében is megemlékezett a látogatásról.

A kastély és a körülötte felépített gazdaság az 1920–30-as években élte fénykorát. Klein Mór 98 éves korában, 1934-ben hunyt el. Fia a rövidesen életbe lépő és egyre szigorodó zsidótörvények következtében fokozatosan elvesztette birtokát. Ő maga pedig a halálba menekült. Örökösei testvérei lettek volna, de őket elhurcolták Auschwitzba. A vézskorszakot munkaszolgálatosként túlélő unokaöcs 1946-ban hozzájutott az örökség egy részéhez, viszont a romladozó kastély néhány évtized alatt az enyészeté lett.

Pedig nagy kár, mert ez az épület a magyar kastélyépítészet egy különös darabja, a XX. század eleji magyar építészettörténet egyik fontos emléke volt. Néhány alkalmazott építészeti megoldás a népi építészeti elemek áttemelésére utal. S mint Csáki Tamás kihangsúlyozza, mostani ismeretei szerint ez volt a lechneri nemzeti szecessziós stílustörekvések egyetlen megvalósult alkotása, ugyanakkor annak is bizonyítéka, hogy az autochton nemzeti műformákat elsőként nem Kós Károly és társai kezdték el alkalmazni 1906 körül, hanem ezt megelőzően, 1902 körül már Lechner Ödön és közvetlen környezete is kísérletezett vele.

A kötet fotóanyaga jórészt közgyűjtemények archívumaiból és magánszemélyek fényképgyűjteményeiből került felhasználásra; a függelékben eredeti dokumentumok átirata olvasható, az utolsó fejezet pedig egy Szirmáról szóló bibliográfiát tartalmaz, mely a további kutatásokat hivatott segíteni.

Jó szívvel ajánlom e kiadványt a helytörténeti, illetve a művészettörténeti kérdések iránt érdeklődő közönségnek, de azok is haszonnal forgathatják, akiknek figyelme a XX. század első felének magyar társadalmára fordul!

(Hideg Ágnes–Csáki Tamás: Szirma és kastélya. Magánkiadás, Miskolc, 2019. 69 oldal)

Bodnár Mónika

A BÁNKI HANG SZÓTÁRRA „ÁTÜLTETVE”

Katona József nemzeti drámájának, a *Bánk bán*nak szerző által véglegesített változata 1819-ben készült el, bicentenáriumaéhoz érkezett. Ebből az alkalomból vállalta fel az Anyanyelvpolók Szövetsége és a Ma-